

POSTANOWIENIE

Dnia 13 stycznia 2010 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Jan Górowski (przewodniczący)

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

SSA Barbara Trębska

w sprawie z powództwa J. L.

przeciwko Skarbowi Państwa – Wojewodzie (...)

o ustalenie, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 13 stycznia 2010 r., skargi kasacyjnej strony pozwanej

od wyroku Sądu Okręgowego w S.

z dnia 15 stycznia 2009 r., sygn. akt II Ca (...),

uchyla zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Rejonowego w S. z dnia 4 września 2008 r. i odrzuca pozew, nie obciążając powódki kosztami postępowania w sprawie.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 4 września 2008 r. Sąd Rejonowy ustalił, że powódka, jako spadkobierczyni K. i B. R., w związku z II Wojną Światową – repatriacjami z 1946 r. – pozostawiła poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej stanowiące własność

rodziców powódki gospodarstwo rolne, w skład którego wchodziło: 3 ha ziemi ornej klasy średniej dla rejonu położenia, las o powierzchni 1 ha, sad o powierzchni 0,70 ha, czteropokojowy drewniany dom mieszkalny, bez piwnic i instalacji, kryty słomą, ogrzewany piecami, o powierzchni 90 m², wzniesiony w 1937 r., oraz stodoła drewniana, kryta słomą o powierzchni 92 m², wzniesiona w 1937 r., położone w O., gmina K., powiat R., woj. W., na obecnym terytorium Republiki Ukrainiejskiej.

Z ustaleń Sądu wynika, że postanowieniem z dnia 16 listopada 1998 r. Sąd Rejonowy w B. stwierdził, iż spadek po K. R. nabyli na podstawie ustawy: jej mąż – B. R. i córki – J. N. i J. L. po 1/3 każdy, a spadek po B. R. nabyły na podstawie ustawy jego córki – J. N. i J. L. po ½ każda.

W sprawie wszczętej przez J. N. przed Sądem Wojewódzkim w K., w której domagała się ona – po ostatecznym sprecyzowaniu żądania – ustalenia, że pozostawiła w O. mienie stanowiące własność jej rodziców, zapadł dnia 10 grudnia 1998 r. wyrok uwzględniający powództwo. Na podstawie decyzji Starosty (...) z dnia 17 kwietnia 2003 r. J. N. uzyskała prawo do rekompensaty za utracone mienie. Wspomnianą rekompensatę wypłacono jej dnia 28 stycznia 2008 r.

Sąd Rejonowy nie dopatrył się podstaw do oddalenia powództwa ze względu na brak interesu prawnego powódki w rozumieniu art. 189 k.p.c., ponieważ uznał, że wyrok ustalający jest – wbrew zarzutowi pozwanego – niezbędny do dochodzenia w postępowaniu administracyjnym rekompensaty pieniężnej za utracone mienie.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Okręgowy w S. oddalił apelację pozwanego, a próbując ustalenia faktyczne i ocenę prawą Sądu pierwszej instancji. Sąd odwoławczy uznał, że podniesiony przez apelującego zarzut braku jurysdykcji krajowej nie może odnieść skutku, ponieważ kwestia jurysdykcji krajowej była przedmiotem odrębnego rozpoznania na podstawie art. 222 k.p.c., zakończonego postanowieniem Sądu Okręgowego w S. z dnia 4 lipca 2008 r. oddalającym zażalenie pozwanego na postanowienie Sądu Rejonowego oddalające wniosek pozwanego o odrzucenie pozwu z powodu braku jurysdykcji krajowej. Ponowne rozpoznawanie tej kwestii jest niedopuszczalne, albowiem Sąd Okręgowy jest związany wydanym postanowieniem (art. 365 § 1 k.p.c.). Odwołując się do orzecznictwa Sąd Najwyższego, Sąd Okręgowy nie podzielił także zarzutu apelującego, że pozew podlega odrzuceniu z powodu niedopuszczalności drogi sądowej ze względu na postanowienia ustawy z dnia 8 lipca 2005 r. o realizacji praw do rekompensaty z tytułu pozostawienia nieruchomości poza

obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej (Dz. U. Nr 169, poz. 1418 ze zm., dalej: „ustawa z 2005 r.”), przekazujące stwierdzenie i realizacji prawa do rekompensaty na drogę postępowania administracyjnego.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, pozwany zastępowany przez Prokuratorię Generalną Skarbu Państwa, zarzucił naruszenie art. 378 § 1 k.p.c. w związku z art. 379 pkt 1, art. 1 i 2, art. 199 § 1 pkt 1 k.p.c. oraz art. 1 ust. 1, art. 5, 7, 9, 20, 27 ustawy z 2005 r., art. 32 ustawy z dnia 14 września 1993 r. zawartej pomiędzy Rzeczypospolitą Polską a Ukrainą o pomocy prawnej w stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych (Dz. U. Nr 96, poz. 465 ze zm., dalej: umowa o pomocy prawnej) w związku z art. 1099 k.p.c. i art. 189 k.p.c. Powołując się na te podstawy, wniósł o uchylenie zaskarżonego wyroku i wyroku Sądu Rejonowego i odrzucenie pozwu albo „o uchylenie zaskarżonego wyroku i jego zmianę przez oddalenie powództwa” bądź o uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Pierwszorzędnie znaczenie dla oceny zasadności wniesionej w sprawie skargi kasacyjnej ma kwestia jurysdykcji krajowej. Nie jest to zagadnienie nowe w tego rodzaju sprawach, było ono bowiem już przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego.

W postanowieniu z dnia 14 stycznia 2005 r., III CZP 72/04 (Prok. i Pr.- wkł. 2005/11/39) Sąd Najwyższy wskazał, że w sprawach, w których powód domaga się ustalenia, że on lub jego poprzednik prawny pozostawili poza obecnymi granicami państwa nieruchomości, do której przysługiwało im prawo własności, zachodzi potrzeba rozważenia jurysdykcji sądów polskich. Jednocześnie podkreślił, że jurysdykcja krajowa i droga sądowa stanowią dwie odrębne przesłanki procesowe, funkcjonujące w odmiennych płaszczyznach, przy czym brak każdej z nich prowadzi do odrzucenia pozwu, bez potrzeby rozstrzygania o braku drugiej z przesłanek.

W omawianej sprawie Sąd Najwyższy – ze względu na okoliczności sprawy – rozważał kwestię jurysdykcji krajowej przy założeniu, że miejscem położenia nieruchomości jest Republika Białoruś bądź Republika Litewska.

Na podstawie art. 36 umowy zawartej między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Białoruś z dnia 26 października 1994 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych (Dz. U. z 1995 r. Nr 128, poz. 619), który stanowi, że do stosunków prawnych dotyczących nieruchomości

właściwe są prawo i organy tej umawiającej się strony, na której terytorium jest ona położona, Sąd Najwyższy uznał, że w sprawie o ustalenie istnienia (także w przeszłości) prawa własności nieruchomości położonej na Białorusi jurysdykcję krajową posiadają sądy białoruskie. Podkreślił jednocześnie, że przytoczona umowa nie zawiera normy prawnej przyznającej w sprawach dotyczących nieruchomości jurysdykcję przemienną sądom polskim. Wyjaśnił również, że dla obecny jurysdykcji krajowej nie ma znaczenia fakt, iż nieruchomość pozostawała – w chwili, w której istniało stanowiące przedmiot ustalenia prawo własności – w ówczesnych granicach Rzeczypospolitej Polskiej. Jeżeli nie wynika bowiem nic innego z normy jurysdykcyjnej, to okoliczności istotne dla oceny jurysdykcji krajowej ustala się według stanu z chwili wszczęcia postępowania (art. 1099 k.p.c.).

Analogicznie kwestię jurysdykcji krajowej – odnośnie stosunków prawnych dotyczących nieruchomości – reguluje umowa między Rzeczypospolitą Polską a Republiką Litewską z dnia 28 stycznia 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych, rodzinnych, pracowniczych i karnych (Dz. U. z 1994, Nr 35, poz. 130). Dlatego Sąd Najwyższy w omawianym orzeczeniu uznał, że w sprawie, w której powód domaga się ustalenia, że on lub jego poprzednik prawny pozostawili na terenie Litwy nieruchomość, do której przysługiwało im prawo własności, jurysdykcję krajową posiadają wyłącznie sądy litewskie. Ponadto Sąd Najwyższy zauważył ubocznie, że zgodnie z art. 22 rozporządzenia Rady (WE) nr 44/2001 z dnia 2000 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonania w sprawach cywilnych i handlowych (niemającego zastosowania w sprawie ze względu na wszczęcie sprawy przed 1 maja 2004 r.) w sprawach, których przedmiotem są prawa rzeczowe na nieruchomości, również wyłączną jurysdykcję mają sądy państwa członkowskiego, w którym nieruchomość jest położona.

W postanowieniu z dnia 10 sierpnia 2007 r., II CSK 169/09 (niepubl.) Sąd Najwyższy zajmował się kwestią jurysdykcji krajowej w sprawie, w której żądanie pozwu zmierzało nie tylko do ustalenia faktu pozostawienia mienia na terenach obecnie należących do Ukrainy, ale także do ustalenia prawa własności nieruchomości. Nawiązując do przytoczonego postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2005 r., III CZP 72/04, uznał – na podstawie art. 32 zawartej między Rzeczypospolitą Polską a Ukrainą umowy z dnia 24 maja 1993 r. o pomocy prawnej i stosunkach prawnych w sprawach cywilnych i karnych, który stanowi, że do stosunków prawnych dotyczących nieruchomości właściwe są prawo i sądy tej umawiającej się strony, na

której terytorium nieruchomości jest położona – iż w tej sprawie nie mają jurysdykcji sądy polskie. Podkreślił ponadto, że przytoczona umowa o pomocy prawnej nie zawiera normy, która w sprawach dotyczących nieruchomości, przewidywałaby jurysdykcję przemienną sądów polskich. Stwierdził też, że dla oceny jurysdykcji krajowej nie ma znaczenia okoliczność, że nieruchomość w chwili, w której istniało stanowiące przedmiot ustalenia prawo własności, znajdowała się w Polsce, ponieważ okoliczności istotne dla oceny jurysdykcji krajowej ustala się – jeżeli nic innego nie wynika z normy jurysdykcyjnej – według stanu z chwili wszczęcia postępowania. W konsekwencji, w omawianej sprawie Sąd Najwyższy uchylił zaskarżony wyrok i wyrok Sądu pierwszej instancji i odrzucił pozew.

Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym niniejszą skargę kasacyjną podziela przedstawiony wyżej kierunek orzecznictwa. To oznacza, że podniesiony przez skarżącego zarzut wydania zaskarżonego wyroku z naruszeniem art. 32 umowy o pomocy prawnej w związku z art. 1099 k.p.c., polegającym na uznaniu, że w sprawie zachodzi jurysdykcja krajowa, należało uznać za uzasadniony. W konsekwencji zaskarżony wyrok i wyrok Sądu pierwszej instancji podlegają uchyleniu, a pozew – odrzuceniu.

W razie uprawomocnienia się orzeczenia sądu w sprawie, w której brak było jurysdykcji sądów polskich, uchylenie skutków tego orzeczenia może nastąpić przez zaskarżenie go skargą kasacyjną albo skargą o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹ k.p.c.). Nie wchodzi już natomiast w grę – co podkreśla się także w piśmiennictwie – droga przewidziana w art. 424¹¹ § 3 k.p.c. ani w art. 64 ustawy z dnia 23 listopada 2002 r. o Sądzie Najwyższym (Dz. U. Nr 240, poz. 2052 ze zm.). Po zmianie tych przepisów ustawą z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 234, poz. 1571) Sąd Najwyższy na wniosek Prokuratora Generalnego unieważnia prawomocne orzeczenie wydane w sprawie, która w chwili orzekania ze względu na osobę nie podlegała orzecznictwu sądów, jeżeli w trybie postępowania sądowego orzeczenie to nie mogło być wzruszone. Z tej regulacji wynika, że w tym szczególnym trybie i w każdym czasie Sąd Najwyższy może unieważnić prawomocne orzeczenie, także sądu pierwszej instancji, wtedy, gdy w chwili orzekania dana osoba korzystała z immunitetu sądowego. Ten szczególny przepis nie obują już zatem obecnie braku jurysdykcji krajowej.

W okolicznościach sprawy wniesiona skarga kasacyjna – ze względu na niedopuszczalność skargi o stwierdzenie niezgodności z prawem prawomocnego orzeczenia (art. 424¹ § 3 k.p.c.) – pozostała więc jedynym środkiem pozwalającym uchylić skutki orzeczenia sądu wydanego w sprawie, w której brak było jurysdykcji sądów polskich. W tej sytuacji wynikające z art. 365 § 1 k.p.c. związanie postanowieniem Sądu Okręgowego z dnia 4 lipca 2008 r. nie mogło stanowić przeszkody do uwzględnienia podniesionego przez skarżącego zarzuty braku jurysdykcji krajowej.

Błędnie jest wyrażone w odpowiedzi na skargę kasacyjną stanowisko, że wymienione postanowienie Sądu Okręgowego podległo zaskarżeniu skargą kasacyjną, ponieważ jest ona orzeczeniem w przedmiocie odrzucenia pozwu. Od takich postanowień – zgodnie z art. 398¹ § 1 – przysługuje bowiem skarga kasacyjna, jeżeli jest ono postanowieniem kończącym postępowanie w sprawie. Tymczasem nie ulega wątpliwości, że postanowienie Sądu Okręgowego z dnia 4 lipca 2008 r. nie ma takiego charakteru (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 maja 1999 r., II CZ 37/99, OSNC 2000, nr 12, poz. 211).

Jedynie ubocznie należy zauważyć – w związku z twierdzeniem powódki, że nie może ona przedstawić żadnych dokumentów niezbędnych do dochodzenia ekwiwalentu pieniężnego za mienie pozostawione poza obecnymi granicami Rzeczypospolitej Polskiej – że fakt pozostawienia przez jej rodziców gospodarstwa na Ukrainie wynika z wyroku, który uzyskała jej siostra J. N. Okoliczność, że powódka należy do kręgu spadkobierców K. i B. R. potwierdza natomiast postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku.

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji postanowienia (art. 398¹⁹ k.p.c. oraz art. 102 w związku z art. 398²¹ i 391 § 1 k.p.c.).